

ธรรมนูญชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน Community Charter for Sustainable Development

จำลอง เอกชัยพร พุ่มซ้อน

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูปัญญาสุธรรมนิเทศก์

พระปลัดสุระ ญาณธโร (จันทิก)

อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต กรุงเทพมหานคร

บทคัดย่อ

ธรรมนูญชุมชนเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการตนเองของชุมชน โดยใช้พลังจากการมีส่วนร่วมของประชาชนร่วมกันกำหนดแนวทางการปฏิบัติร่วมกันในชุมชนมีการลงฉันทามติเพื่อสร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติ แสดงถึงศักยภาพของการเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นพลักรากฐานที่เสริมการพัฒนาระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ธรรมนูญชุมชนจะนำสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต้องให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างเป็นธรรมทั้งปัจจุบันและอนาคต การให้ความสำคัญในการพัฒนาแบบองค์รวม โดยการพัฒนาคณะและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ใช้หลักการพึ่งตนเองที่เหมาะสม และสร้างสรรค์ตามแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการรู้จักความพอประมาณร่วมกันพัฒนาอย่างสอดคล้องกับ “ภูมิสังคม” จะนำไปสู่ความยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ: ธรรมนูญชุมชน การจัดการตนเอง การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Abstract

Community Charter is the public commitment of community. By consensus's people was acceptability and implementation. Reveals the potential of effective self-management. It is the foundation for the development of democracy. It will lead to sustainable development, with emphasis on utilizing the natural and environmental resources of the present and future communities. The development of people and society is linked to economic development, natural resources and environment. Developing in harmony with "social landscape" will lead to sustainable development.

Keywords: Community charter, self - management, sustainable development

บทนำ

การกระจายอำนาจส่วนกลางสู่ท้องถิ่น (decentralization) เป็นการส่งเสริมการจัดการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของกระบวนการปฏิรูปสังคมไทยให้มีความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม และเป็นการคานอำนาจของรัฐแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralization) เป็นการจัดการ

ปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพื่อปฏิรูปสังคมไทยให้มีความเป็นธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะอำนาจในการบริหารจัดการตนเองด้านงบประมาณและทรัพยากรเพื่อการพัฒนาตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับทุกเสียงของทุกคนในสังคม เศรษฐกิจชุมชน และยอมรับกับความคิดเห็นที่หลากหลายและแตกต่างออกไปจากตนเอง ขณะเดียวกันก็เพิ่มโอกาสในการปฏิรูปสังคมไทยให้มีความเข้มแข็ง สมดุล และยั่งยืนด้วย

การกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความมั่นคงในสังคมให้มีความปรองดองและความสามัคคี สามารถนึกกำลังเพื่อพัฒนาประเทศ โดยยึดเอาชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง และกำหนดแนวทางที่เหมาะสม กล่าวคือ การดำเนินการของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ประชาชนมีงานและรายได้ที่มั่นคงพอเพียง และมีความปลอดภัยและมีความสุขในการดำรงชีวิต

การส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง โดยเฉพาะอำนาจในการบริหารจัดการตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดแนวทางการพัฒนาอนาคตของประเทศไทยให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างชนบทกับเมืองและส่วนกลางกับภูมิภาค โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางของท้องถิ่นชุมชน ตลอดจนพลเมืองที่กระตือรือร้น (Active Citizen) ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและสาธารณะ จะเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงด้วยการร้องขอหรือเรียกร้องจากรัฐแต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ การส่งเสริมให้ชุมชนขนาดเล็กมีโครงสร้างที่เหนียวแน่นด้วยความร่วมมือร่วมใจ ความรู้สึกความเป็นเจ้าของ เกิดความตระหนักร่วมกันถึงปัญหาชุมชนที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น

การสร้างพลังภาคีของชุมชนโดยใช้อำนาจของการจัดการตนเองนั้นมีเครื่องมือที่สำคัญคือ “ธรรมนูญชุมชน” เป็นการเขียนขึ้นโดยประชาชน และเพื่อประชาชน จากการนำองค์ความรู้ในด้านต่างๆของการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม นำมาเป็นแนวคิดในการแก้ปัญหาของตนเองจนเกิดการหลอมรวมเป็นแนวความคิดสำหรับแก้ปัญหาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งสามารถพัฒนาความรู้ดังกล่าวแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมตามกาลเวลา โดยใช้สิทธิ อำนาจของประชาชนที่ปรากฏอยู่ใน “รัฐธรรมนูญ” ออกมาปฏิบัติด้วยความเห็นชอบของทุกฝ่ายในชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการแต่ละขั้นตอนยังเป็นสิ่งที่เสริมสร้างประชาธิปไตยชุมชนประชาธิปไตยที่เป็นรูปธรรม สามารถแก้ปัญหาได้และสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

ธรรมนูญชุมชนเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน

ธรรมนูญชุมชนเป็นทั้งเครื่องมือและแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่การปฏิบัติของคนในชุมชน เพื่อการบริหารจัดการท้องถิ่นตนเองให้สอดคล้องกับสภาพภูมินิเวศ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ และประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ธรรมนูญชุมชน/ท้องถิ่นยังส่งผลให้เกิดที่การรับรองความชอบธรรมและสิทธิเสรีภาพของท้องถิ่นชุมชนในการบริหารจัดการตนเองโดยเฉพาะด้านงบประมาณและการจัดสรรทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง กระบวนการได้มาของ “ธรรมนูญชุมชน” ยังสะท้อนถึงสิทธิ อำนาจ ประชาธิปไตยของชุมชนท้องถิ่น ที่มีได้มองรัฐเป็นศูนย์กลาง แต่เกิดจากการจัดการของตนเองด้วยทุนของแต่ละชุมชน เช่น ทุนทางประวัติศาสตร์ วิถีวัฒนธรรม ความเชื่อ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา มีระบบนิเวศที่มากมายและมีความแตกต่างหลากหลาย นำมาขึ้นมาสรางกฎ กติกา ข้อตกลงในการสร้าง การจัดการความสัมพันธ์ การอยู่ร่วมกันในชุมชน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การจัดการความสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันกับทุนและรัฐ ตลอดจนแนวนโยบาย ยุทธศาสตร์การพัฒนาร่วมกันโดยที่ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนด ที่เรียกว่า “ธรรมนูญ” จึงเป็นการปฏิบัติการของสิทธิ และอำนาจของชุมชนโดยตรง โดยสามารถแบ่งอำนาจออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. อำนาจทางนิติบัญญัติ ได้แก่ การกำหนด ระเบียบ กฎ กติกา เพื่อใช้ร่วมกันในชุมชน เช่น กติกาว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางธรรมชาติ กติกาว่าด้วยการจัดสวัสดิการ เป็นต้น
2. อำนาจทางการบริหาร เป็นอำนาจในการบริหารจัดการต่างในชุมชน เช่น การจัดการป่าชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน การจัดการการเงินการคลังของชุมชน เป็นต้น
3. อำนาจตุลาการ เป็นอำนาจในการพิจารณาตัดสินคุณค่าต่างๆที่ประสงค์จะเกิดขึ้นในชุมชน เช่น การตัดสินในการพัฒนาชุมชน การตัดสินใจทางเลือกที่จะดำเนินการ การตัดสินใจในการกำหนดแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น (ทศพล สมพงษ์, 2555)

อำนาจที่แท้จริงจึงเป็นอำนาจที่มีอยู่ ดำรงอยู่ และเกิดขึ้นอยู่ในชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งเพื่อการจัดการตนเองตามสิทธิของรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ (ชัชวาล ทองดีเลิศ, 2556) ธรรมนูญชุมชนจึงเป็นการแสดงออกซึ่งสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เป็นการแสดงออกซึ่งการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อพิทักษ์สิทธิของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความถูกต้องชอบธรรมทางการเมือง ล้วนแสดงความเป็นพลเมืองที่มีอารยธรรมในสังคมประชาธิปไตยทั้งสิ้น (สมพันธ์ เตชะอธิก ทศพล สมพงษ์, 2555)

ดังนั้น ธรรมนูญชุมชนจึงนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพิทักษ์สิทธิของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง ด้วยการใช้สิทธิและอำนาจของชุมชนในการวางกฎระเบียบเพื่อใช้ในการบริหารชุมชนรวมถึงการพิจารณาตัดสินคุณค่าต่างๆที่ประสงค์จะเกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง

พลังอำนาจในการสร้างธรรมนูญชุมชน

การกระจายอำนาจให้แก่การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการตนเอง “คน” จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชนและการจัดการตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชน การเขียนธรรมนูญชุมชนจึงเป็นการใช้สิทธิ และอำนาจของสมาชิกในชุมชนที่มีอยู่ตามกฎหมายออกมาปฏิบัติใช้ ด้วยเป็นไปตามความเห็นชอบร่วมกันของคนกลุ่มต่างๆที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน อันเป็นกระบวนการสนับสนุนประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และยังเป็นไปตามสิทธิชุมชนตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ที่มีสาระสำคัญในการสนับสนุนสิทธิของชุมชน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่ยกระดับเวทีประชุมปรึกษาหารือร่วมกันของคน/องค์กรชุมชนในตำบลให้มีกฎหมายรองรับ เกิดความชอบธรรมแก่กระบวนการองค์กรชุมชน อันเป็นเครื่องมือที่ใช้ประสานความร่วมมือกับท้องถิ่น ท้องที่ และรับรองสถานะในการทำงานของชุมชนอีกด้วย

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาในมิติของชุมชนยังมีความอ่อนแอ เนื่องจากการขาดการเรียนรู้ในการพัฒนาให้เกิดความสมดุลระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินำไปสู่ความขัดแย้งซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีความขัดแย้งของ Karl Marx ที่มุ่งอธิบายความขัดแย้งที่เกิดจากกระบวนการของความเป็นปฏิปักษ์กันระหว่างกลุ่มในสังคม โดยมีสมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของสังคมต่างกันว่า ความขัดแย้งเป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่มีอยู่ทั่วไป และหลีกเลี่ยงไม่ได้ในระบบสังคม มักปรากฏในรูปของการเป็นปฏิปักษ์ในผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรที่อยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับอำนาจและความสัมพันธ์ของสังคมที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์ที่ขัดกัน ซึ่งเกิดจากระบบทางสังคมนั้นเองที่สร้างความขัดแย้งขึ้นและเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม จากสมมติฐานดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ความไม่เท่าเทียมกันในการแบ่งสรรทรัพยากรที่หายาก ก่อให้เกิดความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างฝ่ายที่ได้เปรียบและฝ่ายที่เสียเปรียบ ดังนั้นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้งต้องมีการจัดสรรทรัพยากรทั้งหมดเพื่อการอยู่ร่วมกันในชุมชน โดยที่ไม่ควรมีใครผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรทางธรรมชาติแต่เพียงผู้เดียว ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการตนเอง เพื่อการปรับตัวของชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งดุลยภาพด้วยความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553).

พื้นที่ที่จะร่วมกันทำธรรมนุญจึงต้องมีความเป็นพลเมืองที่ดีต้องเกิดจากจิตสำนึกของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนี้

1. สำนึกความเป็นสมาชิกของชุมชน

การรับรู้สิทธิและหน้าที่ของตนเองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของคนในชุมชนและความต้องการในการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนเอง จะมาซึ่งการรวมตัวกันเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือแก้ไขปัญหาต่างๆที่ต้องเผชิญร่วมกัน (เอียร์ชัย ณ นคร, 2553)

2. การสร้างฐานความรู้ร่วมกัน

สมาชิกในชุมชนต้องเข้าใจเรื่องราวต่างๆของชุมชนตนเอง ทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมา ทุนทางสังคมที่มีอยู่ ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมไปถึงการค้นหาประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อนำมาใช้ประกอบการประเมินศักยภาพของตนเองและเป็นฐานความรู้เพื่อนำไปสู่แนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชน

3. การสร้างสรรค์การทำงานเป็นทีม โดยการสานสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล และระหว่างกลุ่ม หรือระหว่างชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และการเพื่อการเพิ่มพูนความรู้และความหลากหลายของข้อมูลที่ได้รับ มีการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ นำมาร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์นำไปสู่การร่างธรรมนุญร่วมกัน

ดังนั้น การสร้างพลังอำนาจให้เกิดกับชุมชนจากการที่สมาชิกทุกคนตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่รับผิดชอบของตนต่อชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกันด้วยความหลากหลายความคิดของเครือข่ายภาคี นำมาสร้างสรรค์ “ธรรมนุญชุมชน” เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน ว่าด้วยกฎ ระเบียบและการปฏิบัติร่วมกันภายในชุมชน เพื่อความเป็นพลังหนึ่งเดียวที่แข็งแกร่งของชุมชน

การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนจากพลังจากการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation Empower)

ประชาชนที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากต่างคน ต่างอยู่ ต่างคนต่างวัตถุประสงค์กัน จะไม่มีอำนาจทางสังคม อำนาจทางสังคมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการเชื่อมต่อกัน โดยการรวมกลุ่มที่มีจุดหมายร่วมกัน เกิดความตระหนักถึงความต้องการที่จะแก้ปัญหา หรือดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน จึงมีการเรียนรู้ถึงปัญหา และมีการจัดการอำนาจเพื่อการถ่วงดุลในสังคม การใช้ “ธรรมนุญชุมชน” เป็นเครื่องมือในการจัดการชุมชนตนเองให้เกิดความยั่งยืน ต้องเกิดจากความศรัทธาและอุดมการณ์ร่วมกันในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความสมดุล การสร้างธรรมนุญชุมชนต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ เกณฑ์ กติกาต่างๆอย่างเท่าเทียม และทั่วถึง เพื่อให้เกิดข้อตกลงร่วมกันที่ได้รับการยอมรับของคนในชุมชน และนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ขั้นตอนในการปฏิบัติงานอันมีเป้าหมายให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างยั่งยืน ในการบันทึกข้อตกลงต่างๆหรือกิจกรรมต่างๆ เช่น การกำหนดกฎระเบียบ ข้อตกลงต่างจากการที่สมาชิกเป็นผู้กำหนด มีการประสานงานภายในชุมชน การให้ข่าวสารแก่สมาชิกให้เกิดความเข้าใจตรงกันถึงผลประโยชน์ของกลุ่มที่เป็นไปด้วยความยุติธรรม รวมไปถึงการประสานงานระหว่างกลุ่มในการเข้าใจถึงบทบาทและการติดตามการทำงานตามระบบด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ดังนั้น กฎ ระเบียบที่กำหนดขึ้นจึงนำมาซึ่งความแน่วแน่ในการแก้ไขปัญหาต่างๆเพื่อให้บุคคลในกลุ่มยึดถือปฏิบัติในสถานการณ์ต่างๆ โดยจะกำหนดอย่างชัดเจนว่าในสถานการณ์นั้นควรจะปฏิบัติอย่างไร รวมทั้งกำหนดข้อยกเว้น บทลงโทษในกรณีที่มีการละเมิด เพื่อให้เกิดพลังร่วมในการปฏิบัตินำไปสู่จุดหมายที่ต้องการ

การกระจายอำนาจเข้าสู่ชุมชนท้องถิ่นสู่ประชาชนในการสร้างกลไกให้ชุมชน ประชาชนจึงเข้าถึงอำนาจในการจัดการตนเอง ที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการมุ่งลดบทบาทของส่วนกลาง (Decentralize) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานท้องถิ่นตามเจตนารมณ์ของประชาชน

มากขึ้น เพิ่มการสร้างขีดความสามารถให้แก่ท้องถิ่นเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจที่มีอยู่ในส่วนกลางเดิม แสดงถึงการมีศักยภาพในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นพลังรากฐานที่เสริมการพัฒนา ระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอีกด้วย อีกทั้งยังทำให้เกิดการตอบสนองตรงตามความต้องการ ของแต่ละท้องถิ่นได้ดีขึ้น รวมไปถึงการสร้างเสริมความรู้สึกของความเป็นเจ้าของท้องถิ่น การมีสิทธิ มีอำนาจในการ จัดการตนเองทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน (Consciousness of Kind) ความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน อันเดียวกัน ซึ่งเป็นพลังความสามารถที่ยินดีจะดูแลตนเอง และสร้างความผูกพันกับท้องถิ่นมากขึ้น ความสนใจในการ พัฒนาท้องถิ่นก็จะตามมา นำไปสู่การพัฒนาความรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน เกิดเป็นศักยภาพในการเรียนรู้ วิทยาการต่างๆเพื่อนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน การร่วมมือกันในการกำหนดทิศทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ อย่างชัดเจนและเป็นขั้นเป็นตอน ภายใต้การบริหารแบบประชาธิปไตย ที่มีการออกกฎระเบียบต่างๆเพื่อควบคุมและ กำหนดแนวทางการปฏิบัติตามศักยภาพของตนเอง

ฉันทามติ: การกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรม

การจัดทำธรรมนูญชุมชนที่มีคุณค่าสามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ในเชิงปฏิบัติต้องมีระบบ กลไกในการจัดทำที่ ได้รับการยอมรับ (Acceptability) โดยมีลักษณะของเจตนารมณ์ร่วมและการมีพันธะร่วมกันของชุมชน (Public Commitment) กล่าวคือ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมโดยเป็นไปตามหลักประชาธิปไตยแบบถกเถียงและการเป็น ตัวแทน (Deliberative and Representative Participatory) และการจัดช่องทางสื่อสารความคิดเห็นที่เข้าถึงง่าย เพื่อได้มาซึ่งข้อมูลที่หลากหลาย นำมาจัดทำอย่างเป็นระบบ (Systematic) นำมาจัดการความรู้เพื่อหาแนวทางในการ แก้ปัญหาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการดำรงชีวิตของ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมการกำหนดสามารถนำไปแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมทางสังคมได้ การรวมพลัง ของประชาชนในการแสวงหาฉันทามติ (Consensus) ที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน ด้วยการระดม ความคิดเห็นหลากหลายของกลุ่มคนต่างๆเพื่อจะสร้างสรรค์แนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนให้เกิดเป็นธรรมต้องมี กระบวนการเชื่อมโยงเครือข่ายที่มีความแตกต่างหลากหลาย มากกว่าจะกีดกันกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งออกไปเพียงเพราะ ผลประโยชน์ขัดแย้งกัน อันจะนำมาซึ่งทิศทางการปฏิบัติในชุมชนที่ไม่เอื้อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะได้ กระบวนการ สร้างฉันทามติหรือความเห็นร่วมของประชาชนจะนำมาซึ่งการผลักดัน “ธรรมนูญชุมชน” เพื่อสร้างความเป็นธรรม ทางสังคมของชุมชนที่จะขยายความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติที่เท่าเทียมกัน อันเนื่องมาจากมีกลุ่มคนเข้าร่วมในการ กำหนดประเด็นสาธารณะมากขึ้น เป็นการมุ่งความสัมพันธ์แนวราบมากกว่าแนวตั้ง ปฏิบัติการรวมหมู่ (Collective Action) นี้จะขับเคลื่อนชุมชนให้พ้นข้อจำกัด อุปสรรคด้านความไม่สมานฉันท์ของคนในสังคมได้ ด้วยเพราะมีพลัง มหาศาลร่วมกันในการคอยหนุนเคลื่อน ควบคุม กำกับ และติดตาม “ธรรมนูญชุมชน” ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด ของประชาชนอันเป็นจุดหมายท้ายสุดของทุกกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วม

การกำหนดเป้าหมายในการสร้างความสมดุลของการพัฒนา

การก้าวเข้าสู่ความทันสมัยของสังคมไทยนำไปสู่พฤติกรรมการผลิตและบริโภคที่ไม่เหมาะสมของคนใน สังคม ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตขาดความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่า ทั้งทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม และ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของคนทั้งในปัจจุบัน และรุ่นต่อไปในอนาคต ซึ่งได้ นำไปสู่ข้อสรุปผลการพัฒนาที่ว่า “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่มีคุณภาพและไม่ยั่งยืน” ในการพัฒนา ชุมชนจึงต้องคำนึงถึงการดำเนินการไปพร้อมกันในทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม เพื่อสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นใน 3 มิติทั้งมิติ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคม สำหรับทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของ ชุมชนจำเป็นต้องสร้างความชัดเจนทั้งด้านกรอบแนวคิด และแนวทางในการพัฒนา “ธรรมนูญชุมชน” เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาชุมชนที่นำไปสู่ความยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นรูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยคำนึงถึง คนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบันจะต้องไม่ใช่

ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆกัน การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้โดยมุ่งเน้นการพัฒนาที่รับผิดชอบต่อสังคมที่ให้การคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นต่อไป ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้กับกลุ่มต่างๆในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งจะเกิดการพัฒนายั่งยืนร่วมกันต่อไปได้นั้น ต้องเสริมสร้างจิตสำนึกเพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทุกภาคส่วนต้องร่วมกันพัฒนา และร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนายั่งยืน

ธรรมนูญชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

การกำหนด “ธรรมนูญชุมชน” เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึงพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มในชุมชน ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน ความสามารถในการพึ่งตนเอง และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียมกัน โดยมีหลักการดังต่อไปนี้

1. หลักการให้ความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

การกำหนดธรรมนูญชุมชนที่ให้ความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ทุกคนในชุมชนจะได้รับด้วยความเป็นธรรม เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสำคัญ คือ รักษาคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้มีระดับสูงขึ้นอย่างยาวนาน การให้ความสำคัญกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ในการสนองตอบความต้องการในปัจจุบันที่ไม่ส่งผลกระทบในด้านลบกับต่อความต้องการของคนรุ่นหลังในอนาคต โดยให้ความสำคัญลำดับสูงกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนที่เน้นเรื่องความยั่งยืนของการทำงานและประสิทธิภาพของระบบนิเวศเพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนทางนิเวศในระยะยาว ทั้งนี้เพื่อส่งมอบทุนทางธรรมชาติ ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติต่างๆและทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ปัจจัยการผลิต และสินค้าต่างๆให้คนรุ่นอนาคตได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในอนาคต

2. หลักการส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Ideology Development)

ธรรมนูญชุมชนต้องไม่มุ่งเน้นไปด้านใดด้านหนึ่ง การพัฒนาแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน และสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล โดยยึดหลักความรอบคอบและค่อยเป็นค่อยไป มีการจัดสรร การใช้ การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลที่ดีทั้งระบบ (Eco-biology System) รวมทั้งเปิดโอกาสให้ภาคีการพัฒนาต่างๆ เข้ามามีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนา และได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีระบบการจัดการทางสังคมที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคมในกระบวนการพัฒนา

3. หลักการพึ่งตนเองที่เหมาะสม และสร้างสรรค์ (Self-management and Creative)

การสร้างธรรมนูญชุมชนต้องอยู่บนหลักการของการพึ่งพาตนเอง โดยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ 9 นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างธรรมนูญชุมชน ดังนี้

1. ในการให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาคน” ในการดำเนินวิถีชีวิตอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของการรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี
2. เน้นการ “เข้าใจ เข้าถึง และร่วมพัฒนา” อย่างสอดคล้องกับ “ภูมิสังคม” ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของระบบภูมินิเวศ เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
3. เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงการ “ทำตามลำดับขั้นตอน” จากการสร้างพื้นฐานให้มั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญขั้นสูงขึ้นไปตามลำดับ

การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการสร้างธรรมณูชุมชนเพื่อยึดเป็นแนวทางในการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่ต้องที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมให้คนมีความสุขโดยต้องคำนึงเรื่องสภาพภูมิศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ และภูมิหลังทางเศรษฐกิจ สังคม แม้ว่าวิถีการพัฒนามีหลากหลาย แต่ที่สำคัญคือนักพัฒนาจะต้องมีความรัก ความห่วงใย ความรับผิดชอบ และการเคารพในเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเกี่ยวข้องกับมนุษยชาติและเป็นเรื่องของจิตใจ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอันเป็นรากฐานในการพัฒนาความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน การส่งเสริมการนำภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในชุมชน และการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการความเสี่ยง สามารถสร้างภูมิคุ้มกันภายในชุมชนและการปรับตัวให้รู้เท่าทันสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป การนำทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่หลากหลายมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เกิดการ“สร้างสรรค์” ไม่ใช่ “ทำลาย” การใช้ทรัพยากรต้องอยู่ในระดับที่สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ความมีเสถียรภาพของสภาวะอากาศและระบบนิเวศน์ อีกทั้งต้องพัฒนาคุณภาพคนให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อมภายนอก การมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีพฤติกรรมและวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความสมดุลของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความเข้มแข็งของสังคม ย่อมนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

บทสรุป

การกระจายอำนาจส่วนกลางสู่ท้องถิ่น (decentralization) เป็นการส่งเสริมการจัดการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน โดยการสร้าง “ธรรมณูชุมชน” จากการใช้สิทธิ และอำนาจของสมาชิกในชุมชนที่มีอยู่ตามกฎหมาย การตระหนักรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของความเป็นสมาชิกของชุมชนรวมพลังกันแก้ไขปัญหาของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันร่างธรรมณูของชุมชน ลงมติในการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่สร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรม เกิดการยอมรับและนำไปปฏิบัติ แสดงถึงศักยภาพของการเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพตามแนวทางประชาธิปไตย ธรรมณูชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมระหว่างคน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนและการใช้ประโยชน์อย่างเป็นธรรมทั้งปัจจุบันและอนาคตแบบอย่างสมดุล รวมไปถึงการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเน้นการเข้าใจ เข้าถึง และร่วมพัฒนาอย่างสอดคล้องกับ“ภูมิสังคม”จะนำไปสู่ความยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

- Poung-ngam. K. (2553). *Self – management of Local Community*. Bangkok: Bophit Printing Co., Ltd. Thailand.
- Thongdeert, C. (2556). *Do: People Charter for Self- Management*. Nonthaburi: The Nation Reform Council, Thailand.
- Sompong, T. (2555), *Community Democracy: From Thinking to Management*. Bangkok: Political Development Council. Thailand.
- Techaatik, S and Sompong, T. (2555), *108 Words for People Political Support*. Bangkok: Political Development Council. Thailand.
- Schuler, D. (1996). *New Community Network. Wire for Change*. New York: AMC Press.
- Nisbet, Robert A. (1962), *Community and Power: A Study in the Ethics of Order and Freedom*. New York: Oxford University.

Phillip Hirsch. (1990). “The Thai Village form the Villager’s Perspective” In
Development Dilemmas in Rural Thailand. Singapore: Oxford University Press.